

Рецензія на дисертаційну роботу
КУШКИ ПАВЛА АНДРІЙОВИЧА
«Економічне стимулювання формування соціальної відповідальності
сільськогосподарських підприємств», що
подана на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 051 Економіка

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Зростання вимог до прозорості, екологічності та відповідального ведення бізнесу в умовах фінансової нестабільності та євроінтеграційних процесів висуває потребу у пошуку ефективних економічних механізмів підтримки соціально орієнтованих сільськогосподарських підприємств. Розроблення системи стимулів, здатних посилити соціальну відповідальність суб'єктів аграрного сектору, є важливою передумовою їх конкурентоспроможності, стійкості та довгострокового розвитку. Тому, тема дисертаційного дослідження є важливою, своєчасною, надзвичайно актуальною і корисною, оскільки в сучасних умовах соціальна відповідальність аграрного бізнесу набуває особливої ваги як інструмент взаємодії з працівниками, громадами, державою та іншими стейкхолдерами.

З огляду на сутність тематичної спрямованості дисертації, її мета повністю відповідає темі, а саме полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних аспектів і розробці практичних рекомендацій щодо застосування інструментарію економічного стимулювання формування соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств. Визначене у дисертації коло завдань повністю вирішено, що дозволяє констатувати досягнення поставленої мети дослідження.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконувалася відповідно до плану науково-дослідних робіт факультету управління, економіки і права та є складовою теми наукових досліджень на 2021-2025 рр. «Механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій» (номер держреєстрації 0121U108898). В рамках даної тематики дисертантом

розроблено теоретичні і методичні положень формування інструментарію стимулювання формування соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств.

Загальна оцінка змісту роботи.

Дисертаційне дослідження відзначається логічною структурою, цілісністю та комплексністю підходу до розкриття проблеми економічного стимулювання соціальної відповідальності. Робота складається з трьох змістовно пов'язаних розділів, де послідовно висвітлюються теоретико-методичні засади соціальної відповідальності, результати аналізу її фактичного стану у сільськогосподарських підприємствах, які підкріплені статистичними даними, результатами опитування керівників сільськогосподарських підприємств Львівської області. Висновки базуються на проведених дослідженнях. Загалом дисертаційне дослідження виконано на належному науковому рівні, що відповідає вимогам чинного Порядку присудження ступеня доктора філософії.

Основні наукові результати, їх новизна, ступінь обґрунтованості та достовірності.

Роботі притаманний високий рівень наукової новизни та унікальності концептуальних рішень, що забезпечує цілісний і системний підхід до виконання поставлених завдань.

В дисертації комплексно застосовано загальнонаукові та спеціальні економічні методи дослідження, що дозволили забезпечити достовірність та обґрунтованість наукового пошуку. Автором використано діалектичний, статистичний, порівняльний, монографічний методи, методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, методи стратегічного аналізу та інші.

Дисертантом опрацьовано значний масив статистичних даних та інших інформаційних матеріалів, нормативно-правових документів. Результати дослідження ілюструють численні таблиці, рисунки та додатки. Для встановлення особливостей застосування сільськогосподарськими підприємствами практик соціальної відповідальності було використано анкетне опитування керівників сільськогосподарських підприємств.

У роботі слушно акцентовано, що сільськогосподарські підприємства виконують водночас кілька соціально значущих ролей: вони є роботодавцями, бізнес-партнерами, користувачами природних ресурсів, а також учасниками розвитку територіальних громад. Такий комплексний підхід дає змогу уникнути формального трактування соціальної відповідальності та розкриває її реальний зміст у контексті функціонування аграрного сектору.

Важливим є й те, що дисертант не обмежився лише соціальним виміром проблеми, а показав її безпосередній зв'язок із економічною ефективністю. У роботі доведено, що соціальна відповідальність здатна формувати економічні результати підприємства через підвищення продуктивності праці, екологічну ефективність виробництва, економію трансакційних витрат, поліпшення іміджу та зростання довіри з боку партнерів і місцевих громад. Такий підхід руйнує хибний стереотип про те, що соціальні витрати неминуче зменшують прибуток, і навпаки - демонструє їхній потенціал як інвестицій у стійкий розвиток бізнесу.

Однією з ключових наукових новацій дисертації є розробка організаційно-економічного механізму стимулювання соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств. Автор детально розкриває структуру цього механізму, виокремлюючи його організаційну та економічну складові, а також визначає інструменти, що можуть застосовуватися на різних рівнях управління - від державного до локального.

Досить ґрунтовним виглядає аналіз чинників, які впливають на формування соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств. Дисертант запропонував логічну та обґрунтовану класифікацію таких чинників за організаційними рівнями - від глобального до нанорівня, що дозволяє глибше зрозуміти контекст, у якому функціонують сільськогосподарські підприємства, і визначити, які саме стимули будуть найбільш дієвими в тих чи інших умовах.

Окремої уваги заслуговують пропозиції дисертанта щодо удосконалення організаційно-економічного механізму стимулювання соціальної відповідальності. Цінним є формування переліку інструментів економічного

стимулювання на макро-, мезо- та мікрорівнях. Серед них варто відзначити можливість застосування фіскальних стимулів, розвиток партнерства між бізнесом, громадами та університетами, удосконалення процедур соціального звітування. Значущою є запропонована автором модель «СП+», яка поєднує соціальне партнерство з економічним стимулюванням. Такий підхід повністю відповідає сучасним європейським тенденціям співпраці бізнесу та місцевих громад і є особливо актуальним з огляду на євроінтеграційні процеси України.

Надзвичайно цінним є й акцент дисертанта на ролі інституційного забезпечення соціальної відповідальності. У роботі слушно підкреслено, що формальні механізми мають поєднуватися з неформальними, а ключовою точкою їхнього перетину є бізнес-культура підприємства. Пропозиції щодо включення елементів економічного стимулювання до системи корпоративної культури виглядають практично обґрунтованими та можуть бути корисними для підвищення ефективності соціальних програм підприємств.

Позитивно оцінюю також пропозиції щодо оптимізації соціального звітування сільськогосподарських підприємств. В умовах високої нестабільності та зростаючої потреби в прозорості бізнесу, соціальні звіти є важливим інструментом зміцнення репутації аграрних виробників і підвищення довіри до них. Доцільною є рекомендація щодо адаптації форм звітності для малих і середніх підприємств, оскільки такі суб'єкти часто не мають можливості розробляти розширені ESG-звіти, однак можуть застосовувати короткі й доступні формати інформування стейкхолдерів.

Ступінь обґрунтованості результатів підтверджено використанням сучасних інструментів економіко-статистичного аналізу, опрацюванням емпіричних даних функціонування сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм, а також апробацією запропонованих рекомендацій на прикладі сільськогосподарських підприємств.

Достовірність отриманих висновків забезпечено системністю дослідження. Вони ґрунтуються на: аналізі статистичних даних діяльності сільськогосподарських підприємств України; застосуванні методів PEST- та SWOT-аналізу; результатах опитування керівників сільськогосподарських

підприємств Львівської області; узагальненні практики впровадження соціальних програм у сільському господарстві. Комплексність використаних методів забезпечує високу достовірність та переконливість отриманих результатів.

Наукова новизна дослідження визначається чіткістю формулювання мети та завдань роботи, досягнення яких забезпечило отримання оригінальних наукових результатів. До найважливіших результатів даного наукового дослідження, які характеризуються науковою новизною та є значущими для практики можна віднести.

1. Удосконалено положення щодо структури організаційно-економічного механізму соціальної відповідальності, де дисертант уточнює зміст його організаційної та економічної складових. Науково цінним є систематизація інструментів, що застосовуються аграрними підприємствами для формування соціально відповідальних відносин.

2. Заслуговує на увагу удосконалення методичних засад дослідження особливостей реалізації політики соціальної відповідальності на рівні підприємств. Використання результатів опитування керівників сільськогосподарських підприємств для оцінювання рівня їх обізнаності та практичного застосування соціально відповідальних практик демонструє емпіричну обґрунтованість висновків.

3. Вагомим елементом новизни є удосконалення методики оцінки економічних вигод від розвитку соціальної відповідальності, де дисертант пропонує використовувати зниження трансакційних витрат як ключовий економічний стимул. Запропонований критерій – порівняння економії трансакційних витрат із витратами на реалізацію соціальних проєктів – створює інструментарій для кількісного обґрунтування ефективності соціальної відповідальності, що є методично значимим внеском.

4. Подальшого розвитку набули методичний підхід до класифікації чинників впливу на формування соціально відповідальних відносин, який вирізняється виділенням чинників нанорівня – економічної діяльності окремої особи. Включення цього рівня забезпечує комплексний погляд на розвиток

соціальної відповідальності, що відповідає сучасним соціально-економічним тенденціям.

5. Доповнено засади формування інструментарію економічного стимулювання соціальної відповідальності, який охоплює макро-, мезо- та мікрорівні. Дисертант не лише систематизує інструменти для кожного рівня, а й встановлює логіку їх взаємодії, що створює практичний фундамент для розробки ефективної державної та місцевої політики у цій сфері.

6. Позитивно слід оцінити розвиток підходів до застосування соціального партнерства як інструмента розвитку соціальної відповідальності. Автором обґрунтовано потенційні моделі реалізації таких відносин як на регіональному рівні, так і в межах трудових колективів, що наповнює концепцію соціального партнерства практичним змістом.

7. Важливим науковим здобутком є також обґрунтування інституційного забезпечення розвитку соціальної відповідальності через формування бізнес-культури як синтезу формальних і неформальних інституцій. Запропоноване включення елементів економічного стимулювання до формалізованої частини бізнес-культури сприяє формуванню нової траєкторії економічної поведінки аграрних підприємств.

8. Подальшого розвитку набули положення щодо застосування соціальної звітності серед малих та середніх аграрних підприємств. У роботі обґрунтовано доступні та адаптовані форми соціального звітування для малих суб'єктів, що є важливим кроком до поширення практик соціальної відкритості у секторі.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Результати дисертації поглиблюють теоретичні положення щодо соціальної відповідальності аграрного бізнесу та створюють методичну основу для практичного застосування інструментів її економічного стимулювання.

Практичне значення результатів дослідження полягає в обґрунтуванні рекомендацій, які забезпечують формування засад, розробку системи заходів для впровадження інструментарію організаційно-економічного механізму стимулювання соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств.

Окремі положення дисертації знайшли застосування в діяльності ПП «Західний Буг» (довідка №373-53 від 10.10.2025 р.) та використовуються Лопатинською селищною радою Шептицького району Львівської області (довідка № 03/09 – 1105 від 07.10.2025 р.). Наукові розробки, викладені в дисертаційній роботі, використовуються в навчальному процесі у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького при викладанні дисциплін «Підприємництво та бізнес-культура», «Соціальне підприємництво», «Управління людським капіталом», «Управління науковими проектами» (акт про впровадження від 13.10.2025 р.).

Достовірність і повнота викладу основних положень, висновків та результатів.

Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 12 наукових працях, серед яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 7 публікації у матеріалах науково-практичних конференцій. Із опублікованих у співавторстві наукових праць у дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та результати, які становлять особистий внесок дисертанта

Матеріал подано послідовно, логічно та доступно. Всі ключові положення підтверджені аналітичними даними, аргументами, результатами опитувань та прикладами практичного значення дослідження. Висновки повністю відповідають поставленим завданням, не виходять за межі дослідження та підтверджують досягнення мети дисертації. Рівень повноти і якість викладу дозволяють оцінювати дослідження як завершене.

Дотримання норм академічної доброчесності.

За результатами аналізу поданих матеріалів фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертант дотримувався норм і принципів академічної доброчесності. У роботі наведено коректні посилання на використані джерела, які відображено у списку використаної літератури, а також чітко окреслено особистий внесок автора в наукових працях, опублікованих у співавторстві. Використання власних емпіричних даних, отриманих у результаті опитування керівників підприємств, свідчить про

самостійність проведеного дослідження. Порушень академічної етики або ознак маніпуляції даними не встановлено.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

Дисертація Кушки Павла Андрійовича справила позитивне враження, принципових недоліків щодо структури, змісту, обсягу, оформлення, а також теоретичного та практичного значення немає. Проте, незважаючи на високий науковий рівень виконання дисертації, її теоретичну ґрунтовність і практичну цінність отриманих результатів, окремі положення роботи можуть бути предметом наукової дискусії.

1. У параграфі 1.1 роботи автор наводить класифікацію чинників впливу на формування відносин соціальної відповідальності за організаційним рівнем їх формування (табл. 1.1). Впровадження нанорівня як окремої групи чинників є інноваційною, але потребує ширшого емпіричного підтвердження.

2. Опитування керівників сільськогосподарських підприємств щодо особливостей реалізації суб'єктами аграрного бізнесу політики соціальної відповідальності проведено в межах Львівської області. Це не знижує цінності отриманих результатів, проте обмежує можливість їх повної екстраполяції на інші регіони України з відмінними умовами ведення господарської діяльності. Доцільним було б порівняти регіональні особливості або зазначити обмеження застосування результатів.

3. У параграфі 3.1 методика оцінки економічних вигод переважно концентрується на трансакційних витратах. Дискусійним є твердження про доцільність використання лише порівняння економії трансакційних витрат з витратами на соціальні проєкти як основного критерію ефективності (с. 166-168). У роботі бажано було б подати більш деталізований алгоритм розрахунків або приклади практичного застосування методики.

4. У параграфі 3.2 пропонована автором модель «СП+» та пропозиції щодо соціального партнерства є концептуально цінними, однак ризики їх впровадження та фінансові наслідки для малих підприємств окреслені недостатньо.

Водночас, зазначені зауваження не применшують цінності роботи, а лише визначають потенційні напрями подальших досліджень.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Кушки Павла Андрійовича на тему: «Економічне стимулювання формування соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств» є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, має достатньо високий теоретичний, методичний та практичний рівень. Результати дослідження Кушки Павла Андрійовича є достовірними, оскільки ґрунтуються на фактичних висновках, отриманих за допомогою сучасних методів дослідження. Висновкам та рекомендаціям притаманна наукова новизна та достатній рівень аргументації. Актуальність теми дослідження, рівень наукової новизни, повнота викладеного матеріалу, ґрунтовність теоретичних положень і практичних рекомендацій, а також відповідність поставленим завданням свідчать про те, що дисертація відповідає вимогам до рівня наукової кваліфікації здобувача.

Обсяг та оформлення дисертаційної роботи «Економічне стимулювання формування соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств» є такими, що відповідають діючим вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року (зі змінами і доповненнями), а її автор Кушка Павло Андрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки
Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С. З. Гжицького

учений секретар
Наталія СТОЙКО
11.08.2026 р.

Ганна СИРОТЮК

ПІДПИС
ЗАСВІДЧУЮ